

tijd een nadere bezinning op gang komen over de verhouding tot liberalisme en conservatisme. In 1871 is er de definitieve breuk tussen conservatieven en anti-revolutionairen⁵. Op schoolgebied, last but not least in de Nederlandse verhoudingen, zien we de breuk in 't Christelijk Nationaal Schoolonderwijs; het uittreden van Beets en Chantepie de la Saussaye. Strijdpunt is de zinsnede over de maatschappelijke en *christelijke* deugden in de Onderwijswet. Aan alle kanten dus strijd, scheiding, hergroepering. Hoe zag het er uit in het afgescheiden kamp?

Laat de Utrechtse professor Doedes onze gids zijn. Welwillend heeft hij aan *De Bazuin* 't resumé afgestaan van de passage over de afgescheidenen, uitgesproken tijdens de vergadering van de Evang. Alliantie te Amsterdam (en niet opgenomen in het officiële verslag):

"In eenen adem met de Hervormden behooren de Christelijk-afgescheidenen genoemd te worden. Hunne gemeenten, sedert 1834 ontstaan, zijn vereenigd onder een Synodaal Bestuur. Zij kenmerken zich door bijzondere gehechtheid aan de belijdenisgeschriften der Nederlandsche Hervormde kerk, als naar hunne vaste overtuiging op den Bijbel gegrond en daarmede overeenkomende. In de eerste jaren met bijzonder weinig welwillendheid, laat ons liever zeggen met veel onverdraagzaamheid behandeld, zijn zij sedert 1841 en vooral na 1849 door de Regering meer op gelijken voet met de andere kerkgenootschappen geplaatst. Ten getale van ongeveer 75.000, vertegenwoordigen zij, met betrekking tot de kerkleer, het beginsel van stabiliteit. Hunne theologische school te Kampen ... ademt echter, indien wij ons niet bedriegen, geenzins een geest van onverbiddelijke uitsluiting, maar integendeel van levendige belangstelling in hetgeen op het gebied der Godgeleerde wetenschap, althans bepaald in de conservatieve rigting voorvalt"⁶.

Schram merkt op dat Doedes optimistisch over de kerkelijke toestanden spreekt - overigens met opzet ("Wat behoeven wij onszelfen bij de buitenlui zwart te maken ...?")⁷. Zo ook hier over de Afgescheidenen. De "vasthoudendheid" hebben zij zeker tot hun eer gerekend. De "uitsluiting" zullen zij zeker niet alleen aan de

5. G.M. den Hartogh, *Groen van Prinsterer en de verkiezingen van 1871*, diss. V.U., Kampen 1933.

6. *De Bazuin* 6-9-1867, zonder nader commentaar.

7. Schram, *Doedes*, 57.